

Zofia Pałubska

Instytut Leksykografii KUL

KULT OPATRZNOŚCI BOŻEJ W KOŚCIELE KATOLICKIM W POLSCE

THE CULT OF DIVINE PROVIDENCE IN THE CATHOLIC CHURCH IN POLAND

One of the signs of God's presence is His efforts to protect the world. According to the Bible, God creates and shapes man that is just and protects him from evil, even at the cost of his premature death. Ancient Fathers of the Church interpreted Providence's actions as the continuation of the process of creation. This view was adopted by St. Thomas Aquinas and Rev. Wincenty Granat. Next Rev. Cz. Bartnik emphasized God's providential activity in the life of His creature that notices and recognizes its Author. From the Fathers of the Church onwards, theologians have also seen Providence's actions as the way of revealing God's love towards man. Our answer to God's love and protection is manifested in different forms of worship – prayers, charity works (done by religious groups and orders), dedications of churches and parishes and iconography. The cult of Divine Providence has the longest tradition and is most intensive in Białystok, Katowice and Warmia archdioceses and Bielsk-Żywiec diocese. There are two sanctuaries of Divine Providence, namely in Jastrzębie Zdrój (Katowice Archdiocese) and Bartąg (Warmia Diocese). The feast of Divine Providence in Poland is 2nd May.

Chrześcijański kult „jest pełnym czci odniesieniem Kościoła i jego członków do Trójjedynego Boga dokonywanym w Jezusie Chrystusie, także za pośrednictwem aniołów i świętych, zwłaszcza Najświętszej Maryi Panny, wyrażającym się w indywidualnych i społecznych formach podlegających normom moralnym

i prawno-kanonicznym¹. Jego istota wynika z natury człowieka jako stworzenia powołanego do istnienia dla chwały Bożej oraz z przykładu Jezusa Chrystusa, który całą swoją Osobą, życiem, cierpieniem i śmiercią na krzyżu wielbił Boga. Przedmiotem kultu jest Bóg w Trójcy Jedyny, Istota najdoskonalsza, najwyższa, najświętsza, dawca życia. Zaś jego podmiotem jest każdy chrześcijanin współuczestniczący w sposób indywidualny lub społeczny w kulcie Jezusa Chrystusa – Jedynego Kapłana, w zjednoczeniu z Nim i Jego Kościołem. Celem kultu jest oddawanie Bogu czci przepełnionej miłością, osiągnięcie dziecięctwa Bożego w Jezusie Chrystusie² – uświęcenie, a także uwidocznienie chwały Bożej w ludziach i w świecie. Formą kultu jest cześć oddawana indywidualnie i społecznie, w sposób zewnętrzny – przez słowa, gesty, postawy i wewnętrzny – w sercu człowieka. Formą kultu zewnętrznego, wyrażającą wewnętrzną postawę, jest liturgia jako miejsce spotkania sakramentalnego działania Boga z zaangażowaniem człowieka w przyjęciu Go jako najwyższej wartości i jako Zbawcy. Czasem kultu Boga może być każda chwila życia człowieka. Niemniej kultura życia religijnego w Kościele wyznaczyła pewien rytm oddawania czci Bogu – rok liturgiczny. Miejscem kultu Trójjedynego Boga jest Jezus Chrystus jako świątynia³, a poprzez wszczęcie w Chrystusa każdy człowiek ochrzczony. W znaczeniu wtórnym, pozaosobowym, miejscem kultu Boga są miejsca święte – budynki – kościoły i kaplice, w których gromadzi się Lud Boży na modlitwę, sprawowanie sakramentów, zwłaszcza Eucharystii, w których przechowywany jest Najświętszy Sakrament – głównie do adoracji. Miejsce kultu wyznacza ponadto pamiątka ziemskiego życia Jezusa Chrystusa i Najświętszej Maryi Panny, groby świętych, zwłaszcza męczenników, objawienia i cuda oraz szczególnie natężona modlitwa – sanktuaria.

Sanktuaria – miejsca uprzywilejowane, wciąż powiększające się depozytem modlitwy: zawierzenia, dziękczynienia, uwielbienia, błagania i przebłagania – przyciągają wiernych usposobionych do szczególnej ofiary z trudu, siły, czasu i innych środków, w sposób indywidualny lub zbiorowy szukających bliskości Boga. Powstawały w sposób naturalny – uświęcone życiem i świadectwem wiary, jak Ziemia Święta, groby męczenników, miejsca ukazania się Najświętszej Maryi Panny i innych świętych lub jako *votum* wdzięczności Bogu za otrzymane łaski. Bezpośrednim przedmiotem kultu w sanktuariach są najczęściej wizerunki postaci świętych, rzadziej ich figury. Są miejscem nawiedzeń, często z odległych miejsc, drogą pielgrzymek indywidualnych bądź organizowanych zbiorowo, często pieszych, wymagających dodatkowej ofiary.

Pielgrzymki do miejsc świętych są formą nabożeństwa wyrażającego spontaniczną pobożność. W kulcie chrześcijańskim są odwzorowaniem pełnej

¹ B. Migut, *Kult*, III. W *Kościele katolickim*, [w:] Encyklopedia Katolicka, Lublin 2004, t. 10, kol. 183.

² Ef 1, 5-6.

³ Hbr 8, 2.

zawierzenia Jedynemu Bogu wędrówki Abrahama po obcej ziemi. Wyrażają szukanie Boga, pielgrzymowanie ku Bogu przez stopniowe oderwanie od doczesnego życia; są symbolem życia będącego wędrówką ku Bogu. Przez świadome i żywe uczestnictwo w liturgii sakramentalnej – eucharystycznej i pokutnej, jest uczestniczeniem w komunii z Jezusem Chrystusem⁴. Niejednokrotnie były świadectwem heroicznej postawy wiary ludzi, z pobudek politycznych skazanych na życie bez Boga⁵.

Zaznaczyć jednak należy, że wszystkie formy kultu religijnego w chrześcijaństwie, w którym uczestniczą również stworzenia, skierowane są do Boga Jedynego w Trójcy Świętej. Bezpośrednią część odbiera On m.in. w tajemnicy Opatrzności nad światem. Tajemnicę tę odkrywa *Pismo Święte*, zwłaszcza w księdze mądrościowej, np. *Mdr* 4, 15 – określając relację Boga do człowieka sprawiedliwego – przedwcześnie zmarłego⁶; *Mdr* 4, 14-16 – mówiąc, że rola Opatrzności polega na udzieleniu daru łaski wczesnego dojrzewania człowieka sprawiedliwego, a następnie na wykluczeniu go ze środowiska nieprawych, by uchronić go przed obcowaniem z bezbożnymi⁷; *Mdr* 14, 1-4 – wskazując na opiekę Boga nad człowiekiem w sytuacji po ludzku nieuzasadnionej⁸; *Mdr* 17, 1-3 – ujmując Opatrzność jako wszechwiedzę Boga ochraniającego stworzenie⁹.

I. Teologiczne podstawy kultu Opatrzności Bożej

Tajemnicę Bożej Opatrzności wyjaśniają również starożytni Ojcowie Kościoła, m.in. Klemens Rzymski, który wyjaśnia, że Opatrzność Boża stworzyła kosmos i wyznaczyła rządzące nim prawa. Święty Jan z Damaszku nauczał, że

⁴ P. Anzulewicz, *Wiadomości wstępne*, [w:] *Z dawna Polski Tyś Królową. Koronowane wizerunki Matki Bożej 1717-1999*, Szymanów 1999 (wyd. 5.), s. 14-16.

⁵ Por. B. Stanaszek, *Polityka władz PRL wobec ruchu pielgrzymkowego Diecezji Sandomierskiej w latach 1945-1966*, *Nasza Przeszłość. Studia z dziejów Kościoła i kultury katolickiej w Polsce*, t. 103, Kraków 2005, s. 287-320.

⁶ „[...] Łaska i miłosierdzie nad Jego wybranymi i nad świętymi Jego opatrzność”

⁷ „Dusza jego [sprawiedliwego] podobała się Bogu, dlatego pospiesznie wyszedł spośród nieprawości. A ludzie patrzyli i nie pojmowali ani sobie tego nie wzięli do serca, że łaska i miłosierdzie nad Jego wybranymi i nad świętymi Jego opatrzność. Sprawiedliwy umarł potępią żyjących bezbożnych, i dopełniona wcześniej młodość – leciwą starość nieprawego”.

⁸ „Inny znowu, żeglując i chcąc przepłynąć groźne fale, wzywa na pomoc drewno, bardziej kruche niż unoszony go statek. Ten bowiem wymyśliła wprawdzie chęć zysków, a twórcza mądrość sporządziła, ale steruje nim Opatrzność Twa Ojczy. Bo i na morzu wytyczyłeś drogę, wśród bałwanów ścieżkę bezpieczną, wskazując, że zewsząd możesz wybawić, by i niedoświadczony mógł wsiąść na okręt”.

⁹ „Wielkie są Twoje sądy i niezbadane, dlatego pobłądziły dusze nieumiejętne. Nięgodziwcy, co zamysłili ujarzmić lud święty, legli uwięzieni ciemnością, zniewoleni długą nocą: zbiegowie przed wieczną Opatrznością – zamknęci pod strzechą! Ci, którzy mniemali, że się ukryją z grzechami tajemnymi pod ciemną zasłoną zapomnienia, pogrążeni zostali w ciemnościach, wielce zatrzwożeni i przerażeni”.

wszystkie działania są z góry, z dobroci Boga, skierowane na doprowadzenie ludzi do Jego Królestwa, a Jego Opatrzność jest kontynuacją dzieła stworzenia¹⁰.

Na podstawie źródeł biblijnych i patrystycznych powstała teologia nowożytna – Świętego Tomasza z Akwinu, który nauczał, że Bóg jest Stwórcą i przyczyną wszystkich rzeczy i wszystko od Niego zależy, że On wszystkimi rzeczami kieruje do właściwego im celu i wszystkie obejmuje On swoją Opatrznością oraz że człowiek zajmuje miejsce najwyższe, jest celem stworzenia, a wszystkie inne są im podporządkowane, że Opatrzność Boża utworzyła cały wszechświat dla niego jako istoty rozumnej, która z kolei jest zobowiązana do humanizacji i personalizacji wszechświata¹¹.

Teologiczną koncepcję Opatrzności Bożej i nauki o człowieku jako najwyższym celu stworzenia, rozwijał ks. Wincenty Granat¹². Podobnie jak Akwinata uznawał, że Opatrzność Boża kieruje całością bytu stworzonego zgodnie z jego naturą, lecz spełnia swoje plany za pośrednictwem stworzeń będących przyczynami wtórnymi, a specjalnym zadaniem człowieka jest współdziałanie z Nim, zwłaszcza w Osobie Chrystusa oraz w Kościele – Jego mistycznym Ciele¹³. Utożsamiał Opatrzność Bożą z najwyższym rozumem Bożym¹⁴ i uważał, że „w Bogu musi istnieć opatrzność, gdyż On jest przyczyną nie tylko samych rzeczy, ale także ich układu. Będąc Najwyższą Myślą działa niewątpliwie jako przyczyna układu rozumnie; posiada zatem najpierw idee wszystkich rzeczy, a po wtóre, wyznacza im cel, tj. dobro, i nie może go nie wyznaczać. [...] Bóg kieruje rzeczami, aby one cel swój osiągnęły, a gdy chodzi o istoty rozumne, by taki cel mogły osiągnąć”¹⁵. Twierdził, że stworzenie jest zobowiązane do współdziałania w spełnianiu planów Bożej Opatrzności, dające mu powód do radości – „Bóg podzielił się radością tworzenia z istotami rozumnymi i wolnymi; dzięki temu człowiek bierze czynny udział w kształtowaniu rzeczywistości; jest to jego najpiękniejsze zadanie, obowiązek, a zarazem szczęście”¹⁶. Według myśli Granata „Opatrzność Boża jest to najwyższy rozum Boży i wszechmogąca wola, kierująca dobrze, sprawiedliwie i miłosiernie wszystkimi rzeczami ku ich właściwemu celom”. Teolog jednak zwraca uwagę, że „jest wolą Boga, by stworzenia, stosownie do swej natury podobnej do Niego, brały czynny

¹⁰ św. Jan Damasceński, *Wykład wiary prawdziwej*, Instytut Wydawniczy „Pax”, Warszawa 1969, s. 120-123.

¹¹ Por. S.th. I, q. 22, 2.

¹² Ks. Wincenty Granat, ur. 1 kwietnia 1900 w Ćmielowie, diec. Sandomierska, zm. 11 XII 1979 w Sandomierzu, teolog, rektor KUL. Por. *Granat Wincenty*, [w:] *Encyklopedia Katolicka*, Lublin 1993, t. VI, kol. 38-40.

¹³ Por. W. Granat, *Bóg jeden w Trójcy Osób*, Lublin 1962, s. 283.

¹⁴ W. Granat, *Teodycea*, Lublin 1967, s. 425

¹⁵ Tamże, s. 428.

¹⁶ Tamże, s. 430.

udział w realizowaniu Jego odwiecznych planów jako przyczyny tworzące¹⁷. Jego słowa wyrażają pogląd o trwaniu Bożego procesu stwarzania, do którego Stwórca zaprasza rozumne stworzenia. Ksiądz Granat nie ukrywa, że trudno jest dogłębnie zrozumieć tajemnicę Opatrzności Bożej¹⁸. Nakazuje jednak uległość zrządzeniom Opatrzności Bożej i modlitwę wstawienniczą za osoby niegodzące się z pozornym nietroszczeniem się Boga o ich ziemskie potrzeby. Wskazuje tym samym na modelowe zachowanie stworzenia otoczonego miłością samego Stwórcy¹⁹.

Podobnie jak Granat trudność zrozumienia Bożej Opatrzności dostrzega również ks. Cz. S. Bartnik²⁰, który pisze, że Opatrzność Boża jest tajemnicą wiary, o której można mówić na podstawie *Pisma Świętego* i której istnienie można spróbować potwierdzić na podstawie analogii do opiekuńczych zachowań człowieka. Teolog rozumie Opatrzność Bożą jako „pozytywną realizację, finalizację i pleromizację procesu stworzenia”²¹, czyli łączy stwórcze działanie Boga z działaniem opiekuńczym i zbawczym. Ksiądz Bartnik uważa, że „Bóg jest Opatrznością w samej swej Istocie [...] i w samym akcie stwórczym, który jest rozumny, miłosny i sprawczy ku porządkowi, dobru i sensowi [to znaczy, że] obejmuje całą strukturyzację świata, jego dzieje i jego sensy”²². Porządkuje on ponadto wykład teologii klasycznej o Opatrzności Bożej, podkreślając „trwanie (nie powtarzanie) aktu stwórczego od początku do końca”; „utrzymywanie świata w należyтым porządku, podtrzymywanie go, zachowywanie”; współdziałanie Boga z wolnym człowiekiem i innymi przyczynami wtórnymi [...]; „interpretowanie świata i jego dziejów w kierunku sensów pozytywnych” – Bóg w swojej Opatrzności stale dokonuje interpretacji dzieła stworzenia w aspekcie rzeczowym i osobowym, która polega „na tworzeniu właściwego sensu nie tylko z sensów empirycznych, ale także z obszarów braku sensu, bezsensu czy antysensu”²³. Z jednej strony jest to działanie wg zrozumiałych dla człowieka logicznych prawideł, z drugiej działania niezwykle, nazywane cudownymi, nadzwyczajnymi, dokonanymi wbrew przyczynom drugim, np. uzdrowienia z nieuleczalnej choroby dzięki modlitwie. To znaczy, że Opatrzność Boga osobowego, działającego w Osobie Ojca, Syna i Ducha Świętego nadaje sens wszystkiemu, nawet wbrew po ludzku rozumianym bezsensom i nielogicznościom²⁴. Według lubelskiego teologa

¹⁷ Tamże.

¹⁸ Tamże, s. 445.

¹⁹ Por. *Wybór pism Ks. Wincentego Granata*, Polskie teksty ascetyczne t. VII, Akademia Teologii Katolickiej, Warszawa 1984, s. 210.

²⁰ Ks. Cz. S. Bartnik, ur. 9 VIII 1929 w Żrebcach k. Szczeczeszyna, teolog i historyk, emerytowany profesor KUL

²¹ Cz. S. Bartnik, *Dogmatyka katolicka*, Lublin 2009, s. 145.

²² Tamże, s. 146.

²³ Tamże.

²⁴ Błędne jest liczenie człowieka tylko na siebie, jak również błędne jest bierne zdawanie się na Boga; niezbędna jest interpersonalna współpraca człowieka z Bogiem. Tamże, s. 148.

Opatrzność Boża uobecnia się w Jezusie Chrystusie, Osobie łączącej kondycję ludzką z kondycją Boga, a świat z Bogiem Ojcem. Jej działanie uobecnia się na sposób ludzki i boski – „jest Bogiem w człowieku”²⁵, a sam Jezus jest głosicielem absolutnej władzy Boga, jako Pana i Suwerena, nad światem i historią (por. *Mt* 6, 25-34; 10, 29-31)²⁶. Ukazuje on Opatrzność Bożą w kategorii daru, pojmując go jako łaskę – dobrego losu, kolei życia, historii, czasu, rozwoju, pomyślności, osiągnięć i dokonań. Wskazuje, że jest to dar do przyjęcia, i wyzwanie do współpracy oraz wysiłku, by życie nie było rozumiane jako ciąg przypadków. Potwierdza niewątpliwość istnienia Bożej Opatrzności również w trwaniu i rozwoju rzeczywistości ludzkiej i wpływaniu jej na ludzi²⁷.

Sobór Watykański II rozpatruje tajemnicę Opatrzności Bożej we wszystkich konstytucjach²⁸, w niektórych dekretach²⁹ i deklaracjach³⁰. Rozpatruje ją w aspekcie Bożego działania w świecie wyrażającego się wielostronną troską o człowieka, głównie w kontekście zbawienia, dla którego przestrzenią działania i do którego drogą jest Kościół Chrystusowy³¹. Nauczanie soborowe potwierdza naukowe opracowania wspomnianych wyżej teologów i, mocą autorytetu nieomyślności, stanowi podstawę do powszechnego przyjęcia jego wykładni.

Papież Jan Paweł II wydaje się rozumieć Opatrzność Bożą jako wolę Bożą niezbywalnie dobrą dla stworzenia, czego przykładem jest m.in. fragment homilii wygłoszonej w Rzymie podczas uroczystości kanonizacyjnej Faustyny Kowalskiej: „Doprawdy, raduję się dziś niezmiernie, mogąc zaoferować całemu Kościołowi Boży dar na miarę naszych czasów: życie i świadectwo s. Faustyny Kowalskiej. Z Bożej Opatrzności życie tej pokornej polskiej córki zostało całkowicie związane z historią XX wieku, który dopiero co się zakończył”³². Podobnie w homilii wygłoszonej w Kaliszu: „Dziękuję Opatrzności Bożej za to, że dane mi jest w dniu dzisiejszym nawiedzić wasze miasto[...]” oraz w imieniu własnym i wiernych słuchających go poleca Jej: „Pragniemy więc na tym miejscu polecić Bożej Opatrzności [...] życie ludzkie, zwłaszcza życie nie narodzonych, w naszej Ojczyźnie i na całym świecie”³³. Także na podstawie spontanicznych wypowiedzi Ojca Świętego można powiedzieć, że Opatrzność Bożą utożsamiał z wolą Bożą³⁴.

²⁵ Tamże, s. 147.

²⁶ Tamże, s. 148.

²⁷ Tamże, s. 321.

²⁸ „(KL 43a; KK 16; 23d;61; KO 3; 13; KDK 26; 50b; 81d)”. J. D. Szczurek, *Opatrzność Boża w nauczaniu Soboru Watykańskiego II*, „Analecta Cracoviensia” 38-39(2006-2007) s. 334.

²⁹ „(DE 24b; DZ 13c; DFK2c)”. Tamże.

³⁰ „(DWCh 8c; DRN 1b; DWR 3a)”. Tamże.

³¹ Por. tamże, s. 343-347.

³² „Tygodnik Katolicki Niedziela”, 2007 nr 15 (15 kwietnia).

³³ *Homilia Jana Pawła II w sanktuarium św. Józefa w Kaliszu. V pielgrzymka Jana Pawła II do Polski – Kalisz, 04 VI 1997 r.*, Jan Paweł II, *Dzieła zebrane*, Kraków 2008, t. I, cz. 1., s. 702.

³⁴ Na pożegnaniu 19 sierpnia 2002 roku po VIII pielgrzymce do Ojczyzny.

II. Formy kultu Opatrzności Bożej

Wyrazem szczególnym doświadczenia Bożej Opatrzności jest kult Trój-jedynego Boga w Jego relacji do stworzenia. Jest odpowiedzią wypływającą z ufności w Bożą opiekę³⁵, wierności Bożym przykazaniom oraz poczucia bezpieczeństwa wynikającego z zawierzenia Mu³⁶; polega na oddawaniu czci Bogu uczestniczącemu w życiu pojedynczych wiernych, ich zbiorowościach i w dziejach wszechświata; przejawia się głównie w postawie zgody na Jego wolę jako Stwórcy, Ojca i wszechmocnego Pana, od którego wszystko zależy, w uległości wobec Jego zrządeń i w umiejętności przyjmowania trudnych doświadczeń, jak też odpowiedzialności za otrzymane łaski i dary.

Modlitwa

Wyrazem kultu Opatrzności Bożej jest głównie modlitwa. Oprócz modlitwy spontanicznej, wyrwującej się z głębi serca pobudzanego konkretnym zdarzeniem, będącej niejako aktem strzelistym, swoistym wyznaniem wiary, istnieją modlitwy ukształtowane według przyjętych w Kościele form. Jedną z nich jest litania prośb o Boże zmiłowanie, znana jako *Litania do Opatrzności Bożej*³⁷, posiadająca 20 wezwań charakteryzujących Jego działanie jako: powołujące świat z nicości do bytu; utrzymujące świat w istnieniu; rządzące wszystkim i kierujące wszystko do celu; darzące człowieka odkupieniem, uświęcające człowieka. Pierwsze wezwanie stanowi odwołanie do trynitarnego działania Boga – „Opatrzności Boża, wypływająca z Trójcy Przenajświętszej”, zaś w ósmym „lokująca” ją w Najświętszym Sercu Jezusa – „Opatrzności Boża, ukazana w Ser-

³⁵ Mt 6, 34.

³⁶ Rz 8, 31.

³⁷ Po standardowej inwokacji następują wezwania, na które odpowiada się formułą: „Zmiłuj się nad nami”.

Opatrzności Boża, która wszystko kierujesz do celu,
 Opatrzności Boża, darząca człowieka odkupieniem,
 Opatrzności Boża, która uświęcasz człowieka,
 Opatrzności Boża, ukazana w Sercu Jezusowym,
 Opatrzności Boża, powołująca nas do wiary świętej,
 Opatrzności Boża, nadziejo naszego zbawienia,
 Opatrzności Boża, źródło nieskończonej miłości,
 Opatrzności Boża, podpora sprawiedliwych,
 Opatrzności Boża, pokrzepienie prześladowanych,
 Opatrzności Boża, ratunku grzeszników,
 Opatrzności Boża, pokoju serc,
 Opatrzności Boża, podpora wdów i sierot,
 Opatrzności Boża, karmicielko ubogich,
 Opatrzności Boża, ostojo pracujących,
 Opatrzności Boża, ucieczko w każdej potrzebie,
 Opatrzności Boża, skarbnico wszelkiego dobra.

cu Jezusowym” „ Litanię poprzedza dogmatyczne wyjaśnienie trynitarnego działania Boga: Litanie zakończona jest pochwałą i aktem zawierzenia.

Chrystocentryczny, ekspijacyjno-błagalny oraz memoratywny charakter ma *Koronka do Opatrzności Bożej*, nawiązująca do kultu Najświętszego Serca Jezusa. Składa się ona z aktu skruchy, przebłagalnej modlitwy oraz wezwania – „Boska o. Serca Jezusa wspomóż nas” powtarzanego 33 razy dla uczczenia ilości lat ziemskiego życia Jezusa oraz 5-krotnego powtarzania „Chwała Ojcu i Synowi i Duchowi Świętemu” dla uczczenia 5 ran Chrystusa. Publiczny kult Opatrzności Bożej, o wymiarze trynitarnym, dokonuje się w formie nowenny trwającej od święta Przemienienia Pańskiego do uroczystości Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, w czasie której, oprócz *Litanii do Opatrzności Bożej*, innych modlitw i pieśni, wygłaszany jest akt wiary w opatrzność Trójjedynego Boga.

Ponadto w niektórych parafiach Opatrzności Bożej odprawiana jest nowenna. Od 4 marca 1982 roku odprawiana jest nieustanna *Nowenna do Opatrzności Bożej* w parafii Opatrzności Bożej w Kaliszu (Dekanat Kalisz II)³⁸, zaś w Jodłowce Wałkach (Dekanat Tarnów-Wschód) – we wszystkie pierwsze czwartki miesiąca³⁹. Natomiast w parafii Świętej Opatrzności Bożej w Warszawie (Dekanat Warszawa-Wilanów) odbywa się cozwartkowe nabożeństwo do Opatrzności Bożej przed wystawionym Najświętszym Sakramentem.

Oznaką kultu Opatrzności Bożej w wymiarze partykularnego Kościoła katolickiego w Polsce jest święto liturgiczne 2 maja, w 1999 roku wprowadzone przez prymasa Polski kardynała Józefa Glempa. Początkowo, przez Sejm Czteroletni, wyznaczone było na 8 maja.

Bractwa

Chęć naśladowania Boga w Jego dobroci okazywanej ludziom sprzyjała organizowaniu formacyjnych i dobroczynnych grup w postaci bractw, które powstawały na początku XVIII wieku zarówno w Kościele Europy Zachodniej, jak w Polsce oraz zgromadzeń i wspólnot życia konsekrowanego.

Bractwa Opatrzności Bożej inicjowali zwykle jezuici i pijarzy, czuwając nad rozwojem ich pobożności i kierując ich aktywność na działalność dobroczynną, a także benedyktynki. Powoływane były najczęściej przy świątyniach pw. Opatrzności Bożej. Niekiedy obecność bractwa przyczyniała się do rozszerzenia patronatu kościoła o wezwanie Opatrzności Bożej, np. XVI-wieczny kościół Świętej Katarzyny w Jastrzębiu Zdroju, czy XIV-wieczny kościół Świętego Jana Ewangelisty w Bartągu.

³⁸ Por. T. Buda, *Parafia Opatrzności Bożej Księży Orionistów w Kaliszu (1952-1992)*, Lublin 1992.

³⁹ *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 2009/2010*, Tarnów 2010, s. 237.

Najwcześniej powstało Bractwo Opatrzności Bożej w Kamieniu Podolskim (1706), a następne w Bielsku Białej – w 1708⁴⁰ lub 1733⁴¹; we Lwowie – w 1712 roku; Mścisławiu – ok. 1720; Sandomierzu i Słucku – w 1720; w Poznaniu, Przemyślu, Rawie Mazowieckiej, Samborze i Warszawie – w 1721; Krakowie – w 1722; Łucku – w 1723; Liczkowicach i Lublinie – w 1728; Bydgoszczy, Jarosławiu, Stanisławowie i Toruniu – w 1729 roku; Kępnie i Sejnach⁴² – w 1730 roku; Kaliszu – w 1731 roku; Ostrogu – w 1738; Lisewie (obecnie Diecezja Toruńska) i Witebsku – w 1739 roku; Kownie i Oborach – w 1740 roku; Bartągu, Łomży i Piotrkowie Trybunalskim – ok. 1750 roku; Żytomierzu – ok. 1760 roku; Krasnymstawie – w 1760 roku⁴³; Połocku – w 1762 roku; Pręgowie k. Gdańska – ok. 1763 roku; Jastrzębiu [Zdroju], Krośnie i Krzemieńcu – w 1764 roku; Nasielsku – w 1767 roku; Mińsku – w 1772 roku; Gniewkowie – w 1797 roku⁴⁴.

Przykładem ożywienia pobożności i dobroczynności w parafii przez Bractwo Opatrzności Bożej jest Bartąg. Parafia już od połowy XVIII wieku miała Bractwo Opatrzności Bożej, którego działalność stopniowo słabła, aż do zaniku około 1780 roku. Wtedy wskutek starań ówczesnego proboszcza ks. Tomasza Grema i za pośrednictwem biskupa warmińskiego Ignacego Krasickiego, mocą *breve* papieża Piusa VI z 14 lutego 1780 roku, zostało erygowane nowe Bractwo Opatrzności Bożej z przywilejem odpustu zupełnego dla osoby zmarłej polecanej w modlitwie przy ołtarzu Opatrzności Bożej w bartąskim kościele parafialnym w oktawę po Dniu Zadusznym lub w dowolnym dniu wyznaczonym przez biskupa miejsca. Więcej przywilejów uzyskało Bractwo mocą drugiego *breve* papieża Piusa VI z 14 kwietnia 1780 roku, również uzyskanego za pośrednictwem bpa Ignacego Krasickiego. Odtąd przywilej odpustu zupełnego miała każda osoba wstępująca do Bractwa pod zwykłymi warunkami (spowiedź i Komunia św.), nawiedzająca kościół w Bartągu w główne święto Bractwa (bp Ignacy Krasicki wyznaczył 14. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego) i modląca się: o zgodę między panującymi, o wykorzenie herezji i o wywyższenie Kościoła. Oprócz odpustu zupełnego możliwy był przywilej odpustów częściowych dla członków Bractwa, którzy przyjmą i ugoszczą w domu ubogich, pogodzą skłóconych, towarzyszą kapłanowi idącemu z Wiatykiem do chorego, uczestniczą w pogrzebie lub procesji organizowanej przez Bractwo. Osoby należące

⁴⁰ M. Tomiczek, *Bractwo Opatrzności Bożej*, „Kalendarz Beskidzki” 1989, s. 71-77.

⁴¹ Por. S. Brzozecki, *Opatrzność Boża. V. Bractwa*, Encyklopedia Katolicka, Lublin 2010, t. XIV.

⁴² Por. Teresa Ziniewicz – Tur, *Zarys dziejów parafii sejneńskiej* (Archiwum Diecezjalne w Ełku); W. Jemielity, *Zespół podominikański w Sejnach*, Sejny 2007.

⁴³ S. Załęski, *Jezuici w Polsce. Kolegia i domy założone w drugiej dobie rządów Zygmunta III i za rządów Władysława IV*, Kraków 1905, t. IV, s. 1587-1905; Stanisław Jan Dąbrowski, *200 lat Diecezji Lubelskiej w służbie Bogu, Ojczyźnie i Człowiekowi*, Lublin 2005, s. 17.

⁴⁴ Por. S. Brzozecki, *Opatrzność Boża. V. Bractwa*, Encyklopedia Katolicka, Lublin 2010, t. XIV.

do Bractwa zobowiązane były do modlitwy za zmarłych, odwodzenia bliźnich od grzechu lub pouczenia o prawdach wiary osoby nie znające ich⁴⁵.

Z czasem większość bractw podupadała, a następnie zanikała. Niektóre z nich zostały reaktywowane, jak Bractwo Opatrzności Bożej w Jastrzębiu, które reaktywował w 1992 roku ówczesny proboszcz parafii św. Katarzyny – ks. Wacław Basiak. Natomiast w Bartągu reaktywacja bractwa zdarzyła się dwukrotnie. Po okresie dynamicznego rozwoju w latach 1781-1797, kiedy dzięki staraniom ks. Tomasza Grema – założyciela bractwa – wstąpiło do niego 4758 wiernych z Bartąga i Rusi, nastąpił jego zanik. Dopiero w 1917 roku Bractwo Opatrzności Bożej zostało wznowione przez bartąskiego proboszcza ks. Otto Langkaua i przyciągnęło ok. 2000 osób. Z czasem zanikłe, staraniem proboszcza – ks. Eugeniusz Bartusika zostało ponownie powołane 21 listopada 2001 roku przez bpa Edmunda Piszczę⁴⁶.

Zgromadzenia zakonne

Bóg w tajemnicy swojej opatrzności czczony jest również przez zgromadzenia zakonne przyjmujące patronat i wynikający z niego charyzmat, np. Orioniści (Małe Dzieło Bożej Opatrzności, stworzone w latach 1899-1927 przez Alojzego Orione⁴⁷) – w 1899 Eremiti della Divina Provvidenza (Zgromadzenia Pustelników Bożej Opatrzności), w 1903 Congregazione dei Figli della Divina Provvidenza (Synów Boskiej Opatrzności), w 1915 Piccole Missionarie della Carità (Zgromadzenie Sióstr Małych Misjonarek Miłości), w 1927 Suore Sacramentine (Siostry Sakramentki Niewidomych).

Oprócz rodziny osób konsekrowanych Luigiego Orione, od XVIII wieku powstało blisko 30 zgromadzeń żeńskich⁴⁸, np. w 1762 roku w Vigy założone zostało przez ks. Jana Marcina Moy'a⁴⁹. Zgromadzenie Sióstr Opatrzności z Portieux (Soeurs de la Providence de Portieux), Córki Opatrzności dla Głuchoniemych [Kobiet], założone w 1828 roku w Modenie przez Severina Fabriani⁵⁰ (Figlie della Provvidenza per la Sordomute), Córki Bożej Opatrzności, założone w 1832

⁴⁵ *Rocznik Archidiecezji Warmińskiej 2008*, Olsztyn 2008, s. 139.

⁴⁶ T. Turowski, *Sto siedemdziesiąt trzy lata walki o mowę ojczystą jednej wsi warmińskiej*, Olsztyn 2003.

⁴⁷ Luigi Orione, ur. 23 czerwca 1872 w Pontocorte w diec. Tortone, zm. 12 marca 1940 w San Remo, założyciel Małego Dzieła Bożej Opatrzności. Beatyfikowany 26 października 1980 roku kanonizowany 16 maja 2004 przez Papieża Jana Pawła II. Wspomnienie liturgiczne 12 marca, Por. A. Pronzato, *Il folle di Dio. San Luigi Orione*, Roma 2004.

⁴⁸ Por. S. Brzozecki, *Opatrzność Boża. IV. Zgromadzenia zakonne*, Encyklopedia Katolicka, Lublin 2010, t. XIV.

⁴⁹ Jan Marcin Moyè bl., ur. 27 stycznia 1730 roku w Gutting k. Nancy, zm. 4 maja 1793 roku w Trewirze, misjonarz. Por. J. Zbiciak, *Jan Marcin Moyè*, Encyklopedia Katolicka, Lublin 1997, t. VII, kol. 809-810.

⁵⁰ Severino Fabriani, ur. 7 stycznia 1792 w Silamberto k. Modeny, zm. 27 sierpnia 1949 w Modenie, założyciel Zgromadzenia Figlie della Provvidenza per la Sordomute.

roku w Rzymie przez Marię Elenę Bettini⁵¹ i Tommasa Ludovica Manini⁵² (Figlie della Divina Provvidenza), Siostry Bożej Opatrzności, założone w 1851 roku w Finthen k. Moguncji przez bpa Wilhelma Emanuela von Kettelera (Schwestern von der Göttlichen Vorsehung), Siostry Bożej Opatrzności z Sant Antonio w Stanach Zjednoczonych, założone w 1886 roku przez oderwanie się od Sióstr Bożej Opatrzności z Saint-Jean-de-Bassel (Congregation of Divine Providence), Służebnice Opatrzności Bożej, założone w 1921 roku w Cibali (Włochy) przez Marię Marlettę⁵³ (Serve della Divina Provvidenza) oraz polskie Siostry Opatrzności Bożej, założone w 1857 roku we Lwowie przez Marię Antonię Mirską⁵⁴, a także Siostry Pasterki od Opatrzności Bożej, założone w 1894 roku w Poznaniu przez Marię Karłowską⁵⁵.

Tytuły świętyń i parafii

Kościół partykularny w Polsce posiada ok. 42 parafii pod wezwaniem Opatrzności Bożej, a ponadto w innych parafiach znajdują się kaplice Opatrzności Bożej⁵⁶.

- Na obszarze obecnej Archidiecezji Białostockiej istnieją 3 parafie pw. Opatrzności Bożej.

Parafią, w której najwcześniej poddano świątynię pod patronat Opatrzności Bożej, jest Kuźnica Białostocka (Dekanat Sokółka), gdzie kult Opatrzności Bożej datuje się od poświęcenia kościoła – 15 XII 1864 roku – przez dziekana grodzieńskiego Aleksandra Gintrowskiego. Odtąd apogeum czci

⁵¹ Maria Elena Bettini, ur. 6 stycznia 1814 roku w Rzymie, zm. 21 grudnia 1894 roku prawdopodobnie tamże, współzałożycielka zgromadzenia Figlie della Divina Provvidenza, Sługa Boża, dekret papieża Jana Pawła II o heroicznosci cnót z 15 listopada 1994 roku.

⁵² Lodovico Tommaso Manini, ur. 7 maja 1803 roku w Reggio Emilia, zm. 2 lipca 1872 roku w Martinengo (Bergamo), współzałożyciel zgromadzenia Figlie della Divina Provvidenza.

⁵³ Maria Marletta, ur. 20 lipca 1889 w Katanii, zm. 1966 [prawdopodobnie tamże], przełożona generalna do 28 listopada 1963. Por. G. Zito, *Una scommessa della Provvidenza. Maria Marletta nella Chiesa di Catania*, Catania 2001.

⁵⁴ Maria Antonia Mirska, właśc. Marcjanna Mirska, ur. 28 lipca 1822 w Przemyślu, zm. 23 listopada 1905 roku w Rodatyszach k. Lwowa, działaczka społeczna. Por. O. Błaszczak, *Mirska Marcjanna*, Encyklopedia Katolicka, Lublin 2008, t. XII, kol. 1209-1210.

⁵⁵ Maria Karłowska bł., ur. 4 września 1865 roku w Słupówce (obecnie Karłowo k. Szubina), zm. 24 marca 1935 roku w Pniewitem k. Chełmna, działaczka społeczna. Por. Jan Machniak, *Maria Karłowska*, Encyklopedia Katolicka, Lublin 2008, t. XII, kol. 1314.

⁵⁶ Przy omawianiu świętyń i parafii posiadających patrocynium Opatrzności Bożej, przyjęłam kryterium przynależności do diecezji w układzie alfabetycznym. Natomiast poszczególne parafie prezentuję w porządku chronologicznym, omawiając najpierw parafię z najwcześniej przyjętym patrocynium. Na końcu odnotowuję kaplice Opatrzności Bożej występujące na terenie omawianej diecezji.

Opatrzności Bożej w parafii jest odpust obchodzony w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego⁵⁷.

W marcu 1916 roku powstała parafia Opatrzności Bożej w Michałowie (Dekanat Białystok Dojlidy)⁵⁸, której siedzibą jest kościół wybudowany w latach 1906-1909, poświęcony 29 listopada 1909 roku, początkowo pełniący rolę kościoła filialnego parafii Zabłudów, od początku był ośrodkiem czci Opatrzności Bożej. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego.

Trzecią parafią Archidiecezji Białostockiej pw. Opatrzności Bożej jest Siderka (Dekanat Dąbrowa Białostocka), w której ożywienie kultu Opatrzności Bożej datuje się od 1920 roku, czyli od momentu przejścia świątyni od Kościoła prawosławnego, początkowo rektoralnej, od 1925 parafialnej⁵⁹. Odpust ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego⁶⁰.

- W Diecezji Bielsko-Żywieckiej są 4 parafie pw. Opatrzności Bożej: w Bielsku Białej, Cieszynie Pastwiskach, Jaworze i Ligocie.

W Bielsku Białej ewolucja kultu Opatrzności Bożej ma kilka etapów – najpierw był tu krzyż postawiony przez Baltazara Damka (zm. 1760), który w 1708 roku ufundował kaplicę Opatrzności Bożej i Bractwo Opatrzności Bożej (przewodniczył mu do 1738 roku). Parafia rzymskokatolicka Opatrzności Bożej (Dekanat powstała w Bielsku w 80 lat później – w 1789 roku. Jej siedzibą stał się kościół wybudowany w latach 1760-1769⁶¹, który początkowo poddany patronatowi św. Ignacego z Loyoli, już w 1773 roku obdarzony został wezwaniem Opatrzności Bożej, ale dopiero w kilkanaście lat później został siedzibą parafii (konsekrowany był w 1792 roku)⁶². Odpust parafialny obchodzony jest tu 12 września.

⁵⁷ Kościół w stylu neogotyckim wybudowano w latach 1860-1864 staraniem ks. Adama Pisanki. *Spis kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 1998, s. 274-277.

⁵⁸ *Spis kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 1998, s. 110-112.

⁵⁹ Kościół, obecnie Opatrzności Bożej, w 1825 roku zbudował Ignacy Zawistowski, właściciel majątku Siderka, dla unitów. W wyniku upadku unii w 1850 roku świątynię przejęli prawosławni i dopiero w 1920 roku kościół oddany został katolikom i był kościołem rektoralnym parafii rzymsko-katolickiej w Sidrze. Po drugiej wojnie światowej arcybiskup metropolita wileński abp Romuald Jałbrzykowski 14 X 1946 roku erygował w Siderce samodzielną parafię.

⁶⁰ *Spis kościołów i duchowieństwa Archidiecezji Białostockiej*, Białystok 1998, s. 188-190.

⁶¹ Pierwotne wezwanie kościoła Świętego Ignacego z Loyoli, po kasacie Zakonu Jezuitów w 1773 pw. Opatrzności Bożej.

⁶² Powstanie kościoła możliwe było dzięki fundacji Henryka von Brühla dla jezuitów. Zbudowali go Gotfryd Berger i Jan Fieber wg projektu Jana Józefa Polaczka. Przebudowywany w latach 1849-1987 według projektu Emanuela Roosta, w 1889 roku został ponownie poświęcony przez biskupa krakowskiego Albina Dunajewskiego. *Informator Diecezji Bielsko Żywieckiej*, Bielsko Biała 2006, s. 64-67; Mieczysław Tomiczek, *Bractwo Opatrzności Bożej*, „Kalendarz Beskidzki” 1989, s. 71-77.

Kult Bożej Opatrzności w Diecezji Bielsko-Żywieckiej posiada trwałą ślad w postaci klasycystycznego kościoła parafialnego z 1802 roku w Jaworzu (Dekanat Bielsko-Biała IV-Zachód)⁶³. Kościół parafialny murowany, poświęcony był 1 lipca 1804 roku. Odpust parafialny obchodzony jest w uroczystość Trójcy Przenajświętszej.

Niewiele młodsza jest parafia Opatrzności Bożej w Ligocie (Dekanat Czechowice), gdzie w latach 1801-1806 zbudowany był kościół Opatrzności Bożej, zaś 7 stycznia 1812 roku erygowana parafia Opatrzności Bożej. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej odbywa się tu w 1. niedzielę lipca⁶⁴.

Najmłodsza parafia Opatrzności Bożej w Diecezji Bielsko-Żywieckiej powstała w Cieszynie Pastwiskach, erygowana 29 stycznia 1978 roku, aczkolwiek z kościołem wybudowanym jeszcze w 1906 roku jako kaplica Opatrzności Bożej. Odpust parafialny obchodzony jest w przedostatnią niedzielę czerwca⁶⁵.

Ponadto na terenie diecezji, w parafii Świętego Michała Archanioła w Kończycach Wielkich (Dekanat Strumień) znajduje się kaplica Opatrzności Bożej wybudowana w 1676 roku na terenie posiadłości barona Jerzego Fryderyka Wilczka, przy której za zgodą papieża Innocentego XI erygowane było bractwo Opatrzności Bożej (prawdopodobnie najwcześniej na obszarze dzisiejszego Państwa Polskiego). Od połowy XVIII wieku kaplica była celem pielgrzymek i miejscem składania wotów przynoszonych przez pątników z najbliższej okolicy, a nawet Cieszyna. Napływ pielgrzymów skłonił właścicieli Kończyc do wybudowania w 1767 roku większej murowanej kaplicy. Jednak pod koniec XIX wieku nastąpiło osłabienie ruchu pielgrzymkowego, a po uszkodzeniu kaplicy podczas drugiej wojny światowej i przejściu jej, wraz całym kompleksem pałacowym przez skarb Państwa, przestała być miejscem kultu, aż do 2002 roku.

- W Diecezji Bydgoskiej jest jedna z młodszych parafii Opatrzności Bożej w Polsce. Została erygowana 1 stycznia 1984 w Bydgoszczy (Dekanat Byd-

⁶³ Pierwsza parafia w Jaworzu erygowana była przed 1447 rokiem. Kościół Opatrzności Bożej w latach 1933-1934 był rozbudowany. *Informator Diecezji Bielsko Żywieckiej*, Bielsko Biała 2006, s. 127-128.

⁶⁴ Kościół Opatrzności Bożej w Ligocie, murowany, zbudowany w 1806 roku, barokowo-klasycystyczny. W 1835 zakupiono do kościoła organy, a w latach 1834-40 zbudowano wieżę kościelną. Fundatorami kościoła byli panowie Ligoty – Paweł Czaderski a po jego śmierci, Jan Czaderski z żoną Marią. W kuli wieńczącej wieże kościoła umieszczono dokument spisany po łacinie opisujący dzieje kościoła. Złożono go tam w 1840 roku, a odnaleziono przed kilkoma laty w czasie remontu kościoła. Kościół został poświęcony w 1806 roku, konsekrowany 2 VII 2006 roku. *Informator Diecezji Bielsko Żywieckiej*, Bielsko Biała 2006, s. 183-184.

⁶⁵ *Informator Diecezji Bielsko Żywieckiej*, Bielsko Biała 2006, s. 165-167; A. Świeży-Sobel, *Parafia Opatrzności Bożej w Cieszynie Pastwiskach*, „Gość Bielsko-Żywiecki” 2005, z. 29, s. VIII.

goszcz IV) przez kardynała Józefa Glempa. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 3. niedzielę września⁶⁶.

Na terenie partykularnego Kościoła Bydgoskiego, w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Solcu Kujawskim (Dekanat Bydgoszcz IV – Wyżyny), istnieje kaplica Opatrzności Bożej w domu zakonnym Sióstr Służebniczek Bogurodzicy Niepokalanie Poczętej. Biorąc udział w dziele opieki Boga nad stworzeniem, siostry prowadzą przy swoim domu zakonnym ochronkę dla dzieci przedszkolnych.

- W Archidiecezji Częstochowskiej są 3 parafie poświęcone czci Opatrzności Bożej – w Częstochowie, Krasicach i Strzelcach Wielkich.

Parafia Opatrzności Bożej w Częstochowie (Dekanat Częstochowa – Świętego Wojciecha Biskupa i Męczennika) tworzy swoją historię od 1940 roku, początkowo jako ekspozytura, w której w latach 1947 budowany był kościół, konsekrowany 22 października 1950 roku przez bpa Teodora Kubinę, który jednocześnie erygował wtedy parafię pod wezwaniem Opatrzności Bożej. Odpust parafialny obchodzony jest tu w uroczystość Trójcy Przenajświętszej⁶⁷.

Niewiele później, bo 4 marca 1957 roku powstała parafia Opatrzności Bożej Strzelcach Wielkich (Dekanat Brzeźnicki), w której kościół wybudowany był w 1959 roku, a konsekrowany 2 lipca 1961 roku. Odpust parafialny obchodzony jest w uroczystość Trójcy Przenajświętszej⁶⁸.

Najmłodsza parafia Opatrzności Bożej w Archidiecezji Częstochowskiej w Krasicach (Dekanat Mstowski), erygowana była 7 maja 1957 roku przez bpa Zdzisława Golińskiego. Kościół budowany był dopiero w latach 1991-2007, poświęcony w maju 2007 roku. Odpust parafialny obchodzony jest tu w uroczystość Trójcy Przenajświętszej⁶⁹.

- W Diecezji Drohiczyńskiej istnieje parafia Najświętszej Opatrzności Bożej w Bielsku Podlaskim (Dekanat Bielsk Podlaski), utworzona 29 czerwca 2002 roku przez bpa Antoniego Dydycza, oczekująca na ukończenie budowy kościoła. Odpust ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest w 1. niedzielę października⁷⁰.
- W Diecezji Elbląskiej istnieje parafia Opatrzności Bożej i Świętego Jerzego w Tychnowach (Dekanat Kwidzyn-Zatorze) ulokowana przy kościele

⁶⁶ Kościół budowany był w latach 1992-2008, 19 września 1998 roku konsekrowany przez abp. Henryka Muszyńskiego, konsekrowany 4 stycznia 2009 przez kard. Józefa Glempa prymasa Polski. *Rocznik Diecezji Bydgoskiej*, Bydgoszcz 2007, s. 111.

⁶⁷ W Częstochowie 28 X 1940 roku bp Kubina powołał ekspozyturę *Archidiecezja Częstochowska. Katalog 2005*, Częstochowa 2005, s. 221-222.

⁶⁸ Tamże, s. 155-156.

⁶⁹ Tamże, s. 384-385.

⁷⁰ Początkowo nabożeństwa były odprowadzane w Bazylice Mniejszej w Bielsku Podlaskim. Dopiero 14 grudnia 2003 roku bp diecezjalny Antoni Dydycz poświęcił drewnianą kaplicę na placu kościelnym. Duszpasterski. *Diecezja Drohiczyńska*, Drohiczyn 2004, s. 153-155.

z XIV wieku, który zawsze służył wiernym Kościoła katolickiego. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w ostatnią niedzielę sierpnia⁷¹.

- W Diecezji Ełckiej czci Opatrzności Bożej poświęcone są parafie w: Ełku (dekanat Ełk – Miłosierdzia Bożego) i Sterławkach Wielkich (Dekanat Giżycki).

W Ełku parafia Opatrzności Bożej erygowana była 29 czerwca 1992 roku przez bpa Wojciecha Ziembę. Kościół, budowany od 2000 roku, został poświęcony 28 października 2007 roku przez bpa Jerzego Mazura. Odpust parafialny obchodzony jest w Uroczystość Trójcy Przenajświętszej⁷².

W Sterławkach Wielkich (Dekanat Giżycki Świętego Szczepana Męczennika), gdzie od końca XV w. była kaplica, po reformacji zajęta przez protestantów, którzy w 1832 roku ufundowali kościół Świętego Jana, w 1945 roku przekazany wiernym Kościoła katolickiego. Doszło wtedy do poddania świątyni pod patronat Opatrzności Bożej, a parafię erygował kanonicznie 1 maja 1962 roku biskup Archidiecezji Warmińskiej Tomasz Wilczyński. Odpust parafialny obchodzony jest tu w niedzielę uroczystości Chrystusa Króla⁷³.

- W Archidiecezji Gdańskiej tytuł Opatrzności Bożej posiada kościół na Zaspie (Dekanat Gdańsk Przymorze), gdzie 15 sierpnia 1979 roku bp Lech Kaczmarek erygował parafię, która dopiero w 1986 roku wybudowała kościół, w pełni oddany do służby liturgicznej 11 czerwca 1995 roku, a konsekrowany 2 maja 2009 roku z udziałem kardynała Tarcisio Bertone, Sekretarza Stanu Stolicy Apostolskiej. Odpust parafialny ma stałą datę – 12 czerwca⁷⁴.
- W Archidiecezji Gnieźnieńskiej czci Opatrzności Bożej poświęcona jest parafia w Mątwach (Dekanat Inowrocław), erygowana w 1932 roku przez kardynała Augustyna Hlonda. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu zawsze w środę po IV niedzieli Wielkiego Postu⁷⁵.

⁷¹ Kościół pw. Opatrzności Bożej i św. Jerzego, gotycki, murowany pochodzi z XIV w., po częściowym spaleniu został przebudowany na przełomie XVI i XVII wieku. *Spis parafii i duchowieństwa Diecezji Elbląskiej*, Elbląg 2005, s. 132.

⁷² *Schematyzm Diecezji Ełckiej 1999*, Ełk 1999, s. 122.

⁷³ Jeszcze przed 1490 była w Sterławkach Wielkich kaplica filialna parafii Czerniki pod wezwaniem św. Jana Chrzciciela, obsługiwana przez proboszcza Czernik. Później wybudowany kościół był również pod patronatem św. Jana Chrzciciela, od 1945 Opatrzności Bożej. *Schematyzm Diecezji Ełckiej 1999*, Ełk 1999, s. 157.

⁷⁴ Po okresie funkcjonowania parafii w tymczasowej kaplicy przy punkcie katechetycznym, w latach 1984-1995 wybudowany był obecny kościół Opatrzności Bożej, który konsekrował kardynał Tarcisio Bertone przy współudziale abpa Sławoja Leszka Głodzia metropolity gdańskiego, abpa Tadeusza Gocłowskiego, seniora, bpa toruńskiego Andrzej Suskiego, biskupa pelplińskiego Jana Szłagi oraz bpa Ryszarda Kasyny. *Schematyzm Archidiecezji Gdańskiej 2006*, Gdańsk 2006, s. 337-339.

⁷⁵ Kościół w stylu neobarokowym na planie krzyża greckiego zbudowany w 1931 roku, był konsekrowany 8 grudnia 1931 roku przez bpa Antoniego Laubitza. *Jubileuszowy Rocznik Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, Gniezno 2000, s. 393-395.

- W Diecezji Kaliskiej parafia pod wezwaniem Opatrzności Bożej w Kaliszu została erygowana 25 września 1952 roku przez bpa Franciszka Korszyńskiego, 6 sierpnia 1966 roku przez papieża Pawła VI powierzona na stałe orionistom. Siedzibą parafii jest kościół pw. Najświętszej Maryi Panny – Matki Kościoła, budowany w latach 1967-1971/1972. Odpust parafialny poświęcony jest czci Matki Bożej w poniedziałek po uroczystości. Zesłania Ducha Świętego, odmiennie niż w innych polskich parafiach pod wezwaniem Opatrzności Bożej, gdzie apogeum kultu Opatrzności Bożej przypada w dzień odpustu⁷⁶. W Kaliszu Bóg w tajemnicy Opatrzności Bożej czczony jest na co dzień przez przyjęcie patronatu nad parafią oraz nieustanną nowennę⁷⁷.

Na terenie Diecezji Kaliskiej, przy kościele parafialnym Świętego Jana Chrzciciela w Zdunach (Dekanat Zduny k. Krotoszyna), istnieje ponadto kaplica Opatrzności Bożej z 1733 roku.

- Archidiecezja Katowicka posiada 3 parafie poświęcone czci Opatrzności Bożej: Gaszowice, Jastrzębie Zdrój Górne, Katowice Zawodzie

Kult Bożej Opatrzności na terenie dzisiejszej Archidiecezji Katowickiej najwcześniej pojawił się w Jastrzębiu Zdroju. Tu w 1764 roku powstało Bractwo Opatrzności Bożej, które pod koniec XIX wieku liczyło ok. 1 000 osób, czyli o ok. 60 osób więcej niż liczyła parafia, gdyż należeli do niego mieszkańcy okolicznych miejscowości. O jego prestiżu świadczy nadanie mu ok. 1871 przywileju posiadania sztandaru i pobierania opłat od kramarzy odpustowych. Z czasem trwałość bractwa została osłabiona, tak że w ciągu dziesięcioleci niemal zanikła i dopiero w styczniu 1992 roku bractwo zostało reaktywowane przez ks. Wacława Basiaka, po uprzednim wprowadzeniu – 10 listopada 1986 roku – nabożeństwa ku czci Opatrzności Bożej, czyniąc parafię duchowym centrum czci Boga w Jego zatroskaniu o człowieka.

W jastrzębskiej parafii istnieje też ponad 200-letni kult Bożej Opatrzności wyrażany czcią obrazu Bożej Opatrzności. W 1773 roku ufundowali go członkowie wspomnianego wyżej Bractwa Opatrzności Bożej, zamawiając jego namalowanie u nieznanego autora, na trójkątnej desce. Przedstawiające ono Oko Bożej Opatrzności otoczone świetlistym nimbem, adorowane przez dwa anioły wyłaniające się zza chmur. Pod malowidłem umieszczony jest napis w języku staropolskim: „Módlcie się do Opatrzności Boskiej Boga naywyżego, bośmy są iego lud y owieczki iego”. Zawieszony w prezbiterium drewnianego wówczas kościoła, niemal jako jedyny ocalał z pożaru w 1811 roku wraz z licznymi wotami, co z kolei świadczy, że już od dawna

⁷⁶ *Rocznik Diecezji Kaliskiej*, Kalisz 1998, s. 103-104.

⁷⁷ Por. T. Buda, *Parafia Opatrzności Bożej Księży Orionistów w Kaliszu (1952-1992)*, Lublin 1992.

rozwijał się tu kult Opatrzności Bożej. Obraz, uznany za cudowny, został zawieszony w 1825 roku w nowym kościele. Po renowacji w 1931 lub 1935 roku i ozdobieniu złotymi ramami, został zawieszony w prezbiterium, a obecnie u zwieńczenia nastawy ołtarza głównego.

Należy podkreślić, że jastrzębski kościół jest lokalnym sanktuarium Bożej Opatrzności, do którego w dzień odpustu, od początku obchodzonego tu w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego (obecnie w 3 miesiące po Wielkanocy) przychodzą pielgrzymki z Rybnika i Żor, a ich tradycja jest tak silna, że nie zaprzestano ich nawet podczas drugiej wojny światowej. Pielgrzymowanie do Sanktuarium Bożej Opatrzności ma dla pątników ważne znaczenie formacyjne, gdyż od początku tutejszej tradycji, wiele osób spełnia poprzez nie śluby i zobowiązania⁷⁸. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 3 miesiące po Wielkanocy.

Parafię Opatrzności Bożej w Katowicach Zawodziu (Dekanat Katowice Śródmieście) erygował w 1926 roku bp Arkadiusz Lisicki. Kościół Opatrzności Bożej wybudowany w latach 1930-1931, 4 października 1931 roku został poświęcony, a 17 listopada 1957 konsekrowany przez bpa Herberta Bednorza. W latach 1953-1954 w jego prezbiterium powstawało malowidło *Burza na morzu* treściowo odwołujące się do interwencji Bożej Opatrzności w momencie zagrożenia życia. W 1999 roku wodociągowcy z całej Polski ufundowali dla parafii dzwon imieniem Opatrzności Bożej upamiętniający 2000-lecie chrześcijaństwa. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 1. niedzielę września⁷⁹.

Parafię Opatrzności Bożej w Gaszowicach (Dekanat Pszów) 18 listopada 1929 roku erygował bp Wilhelm Lisicki. Instalował ją przy kościele Opatrzności Bożej wybudowanym w 1927 roku. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w uroczystość Najświętszej Trójcy⁸⁰.

- W Archidiecezji Krakowskiej istnieje parafia Opatrzności Bożej w: Krakowie Sworzowicach (Dekanat Kraków-Podgórze), erygowana 15 sierpnia 1982 roku przez kardynała Franciszka Macharskiego przy kaplicy Opatrzności Bożej, budowanej w latach 1979-1981, poświęconej w 1982 roku

⁷⁸ *Katalog Archidiecezji Katowickiej 2005*, Ka 2005, s. 157-159; Schematyzm Archidiecezji Katowickiej, Katowice 2009, s. 162; P.Siemko, Jastrzębie Zdrój w zabytkach sztuki, Jastrzębie Zdrój 1992; Blaski i cienie, „SPES” 2000, z. 10.

⁷⁹ *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej 2009*, Katowice 2009, s. 254. Od roku 1994 przy parafii działa krajowe duszpasterstwo zawodowe pracowników wodociągów, kanalizacji, gospodarki komunalnej i ochrony środowiska.

⁸⁰ Stacja duszpasterska w Gaszowicach utworzona została 15 maja 1927 roku. Odtąd nabożeństwa odprawiane były w kaplicy. Od czerwca do listopada budowany był kościół, który 20 listopada 1927 roku został poświęcony przez wikariusza generalnego ks. Wilhelma Kasperlika. *Schematyzm Archidiecezji Katowickiej 2009*, Katowice 2009, s. 152.

- (obecnie budowany jest kościół). Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w 3. niedzielę września⁸¹.
- W Diecezji Łomżyńskiej istnieje parafia Opatrzności Bożej w Ostrowi Mazowieckiej, erygowana 1 listopada 2002 roku przez bpa Stanisława Stefanka przy kościele rektoralnym Opatrzności Bożej z 2001 roku. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 5. niedzielę wielkanocną⁸²
 - W Diecezji Łódzkiej tytuł Opatrzności Bożej ma parafia w Łodzi (Dekanat Łódź-Stoki), erygowana 9 października 1932 roku przez bpa Wincentego Tymienieckiego. Kościół parafialny Opatrzności Bożej, wybudowany w 1932 roku, konsekrowany był 5 listopada 2000 roku przez bpa Władysława Ziółka. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 4. niedzielę września⁸³.
 - W Diecezji Opolskiej istnieją 2 parafie pod patronatem Opatrzności Bożej – w Raszowej i Ucieszkowie.

Starsza parafia Opatrzności Bożej istnieje w Raszowej (Dekanat Oziemek), przy kościele z lat 1791-1792, rozbudowanym w 1938 roku. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 1. niedzielę lipca⁸⁴.

W Diecezji Opolskiej szczególną cześć Bogu w tajemnicy Jego opatrności okazuje się również w Parafii Opatrzności Bożej w Ucieszkowie (Dekanat Gościęcín). Parafia istnieje przy kościele Opatrzności Bożej z 1805 roku⁸⁵.

- Diecezja Pelplińska posiada parafię Opatrzności Bożej. w miejscowości Rudzki Most (Dekanat Tuchola), erygowaną 1 maja 1990 przez ówczesnego biskupa diecezjalnego Mariana Przykuckiego, który 15 kwietnia 1991 roku poświęcił tymczasowy kościół parafialny. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest w 1. niedzielę lipca⁸⁶.

⁸¹ Na terenie parafii w 1958 roku założono Dom Sióstr Opatrzności Bożej, które wybudowały kaplicę. Po konsekracji służyła ona Zgromadzeniu, kuracjuszom i miejscowej ludności, którą rozbudowano. Parafia oczekuje na dokończenie nowego kościoła, *Informator Archidiecezji Krakowskiej 2009/2010*, Kraków 2009, s. 156-157.

⁸² *Rocznik jubileuszowy Diecezji Łomżyńskiej 2009/2010*, Łomża 2009, s.468-469.

⁸³ *Archidiecezja Łódzka. Informator 2007*, Łódź 2007, s. 350-351.

⁸⁴ Parafia Opatrzności Bożej jest dziedziczką parafii erygowanej tu 16 września 1279 roku przez bpa J. Romkę. Na odpust parafialny przychodzą pielgrzymki z Nakła i Maliny. „Rocznik Diecezji Opolskiej”, Opole 2006, s. 277; „Schleschisches Wochenblatt. Tygodnik Śląski” z 17 lipca 2010.

⁸⁵ Pierwsza świątynia w tej wsi była drewniana. Od XV wieku do 1810 roku należała ona do klasztoru dominikanek w Raciborzu. Obecny kościół, murowany, zbudowany został w 1805 roku w stylu barokowym przez siostry dominikanki; zniszczony w 1890 roku przez pożar, a 1945 roku w wyniku działań wojennych został odbudowany w 1951 roku. Dnia 11 września 2010 roku kościół parafialny Opatrzności Bożej w Ucieszkowie będzie obchodził 200-lecie istnienia. Tego dnia nastąpi jubileuszowe poświęcenie kościoła przez ks. biskupa diecezji opolskiej. *Rocznik Diecezji Opolskiej*, Opole 2006, s. 134; B. Popiel, *Od Cesnova do Ucieszkowa. Dwusetny jubileusz kościoła*, „Nowa Gazeta Lokalna. Tygodnik Kędzierzyńsko-Kozielski” 2010, z. 30 (z 26 lipca 2010).

⁸⁶ *Rocznik Diecezji Pelplińskiej 2002*, Pelplin 2002, s. 350-351.

- Diecezja Płocka ma tylko jedną parafię Opatrzności Bożej w Kamienicy (Dekanat Zakroczym), kontynuującą historię rozpoczętą w XIV wieku jako Parafia Dziesięciu Tysięcy Męczenników. Obecny kościół Opatrzności Bożej budowany był w latach 1935-1945, konsekrowany 17 maja 1950 przez bpa Tadeusza Pawła Zakrzewskiego. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego.

Na terenie Diecezji Płockiej, w parafii Matki Bożej Bolesnej w Oborach (Dekanat Dobrzyń nad Narwią), jest kaplica Opatrzności Bożej, wybudowana w 1740 roku przy kościele parafialnym przez Juliusza Dziewanowskiego z Płonno dla ufundowanego przez niego Bractwa Opatrzności Bożej. Nastawa ołtarza i mensa posiadają elementy ikonograficzne wyobrażające tajemnice Opatrzności Bożej.

- W Diecezji Poznańskiej, w Poznaniu – Piątkowie (Dekanat Poznań – Piątkowo), od 1 lipca 1981 roku istnieje ośrodek duszpasterski pw. Opatrzności Bożej, który powołał abp Jerzy Stroba przy kościele Opatrzności Bożej wybudowanym w latach 1980-1981, a 1 lutego 1982 roku erygował parafię Opatrzności Bożej. Konsekracji kościoła 15 grudnia 2002 roku dokonał abp Stanisław Gądecki⁸⁷. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w 1. niedzielę lipca.
- Diecezja Radomska posiada parafię Opatrzności Bożej – w Radomiu (Dekanat Radom-Południe), erygowaną 6 XII 1983 roku przez bpa Edwarda Materskiego, z kościołem Opatrzności Bożej, poświęconym 5 grudnia 2004 roku przez bpa Zygmunta Zimowskiego. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 1. niedzielę września⁸⁸.
- W Diecezji Rzeszowskiej są 2 parafie pod wezwaniem Opatrzności Bożej – w Trzebosi i Rzeszowie.

Starsza parafia – w Trzebosi (Dekanat Sokołów Małopolski), dzięki fundacji Marianny i Benedykta Grabińskich, została powołana 2 października 1795 roku. Obecny kościół Opatrzności Bożej, wymurowany w latach 1884-1887, poświęcony w 1887 roku, był konsekrowany w 1902 roku przez bpa Karola Fischera, sufragana przemyskiego. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego⁸⁹.

Parafię Opatrzności Bożej w Rzeszowie (Dekanat Rzeszów – Katedra), prowadzoną przez zgromadzenie księży salezjanów, przy tymczasowych zabudowaniach erygował 29 sierpnia 1985 roku ówczesny biskup miejsca – Ignacy Tokarczuk z Przemyśla. Kościół parafialny pw. Opatrzności Bożej budowany był w latach 1990-1999, a konsekrowany 12 listopada 2000 roku

⁸⁷ *Rocznik Archidiecezji Poznańskiej*, Poznań 2000, s. 181-182.

⁸⁸ *Rocznik Diecezji Radomskiej 2007*, Radom 2007, s. 321-322.

⁸⁹ *Schematyzm Diecezji Rzeszowskiej*, Rzeszów 2000, s. 773-775.

przez kardynała Józefa Glempa, prymasa Polski. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w niedzielę po święcie Podwyższenia Krzyża Świętego⁹⁰.

- Diecezja Sandomierska posiada parafię pw. Opatrzności Bożej – w Stalowej Woli (Dekanat Stalowa Wola-Południe), erygowaną 9 czerwca 1986 roku przez biskupa Ignacego Tokarczuka z Przemyśla przy tymczasowej kaplicy, której wybudowanie w 1984 roku zainicjował ks. Edward Frankowski, od 1992 roku biskup pomocniczy Diecezji Sandomierskiej. Kościół parafialny, wybudowany w 1992 roku, w 1993 roku poświęcił bp Wacław Świerzawski. Świątynia ideą formy architektonicznej – kopuła centralnie osadzona na kwadracie – wyraża przekonanie o wszechobecności Opatrzności Bożej. Odpust parafialny obchodzony jest w 1. niedzielę lipca⁹¹.
- Diecezja Siedlecka posiada parafię Opatrzności Bożej w Parczewie, erygowaną 2 kwietnia 2000 przez bpa Jana Wiktora Nowaka przy tymczasowej kaplicy, zaś kościół parafialny Opatrzności Bożej jest budowany od 13 września 2001 roku według projektu rozpatrywanego w 1791 roku w konkursie przed zamierzaną budową Świątyni Opatrzności Bożej w Warszawie (projekt zajął 2. miejsce). Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej odbywa się tu w 1. niedzielę lipca⁹².
- Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska posiada parafię pod wezwaniem Opatrzności Bożej w Szczecinie (Dekanat Szczecin-Słoneczne), erygowaną 1 lipca 1992 roku przez abpa Mariana Przykuckiego. Parafia posiada kościół Opatrzności Bożej budowany w latach 1994-2007. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest w 3. niedzielę września⁹³.
- Diecezja Tarnowska ma 2 parafie Opatrzności Bożej – w Jodłówce Wałkach i Woli Mieleckiej.

Parafia Opatrzności Bożej w Jodłówce Wałkach (Dekanat Tarnów-Wschód) erygowana była 27 czerwca 1981 roku przez bpa Jerzego Ablewicza przy kaplicy z 1975 roku. Budowany w latach 1986-1988 kościół Opatrzności Bożej został poświęcony 25 września 1988 roku przez bpa Władysława Bobowskiego. Od 4 marca 1982 roku odprawiana jest tu *Nowenna do Opatrzności Bożej* we wszystkie pierwsze czwartki miesiąca. Odpust w ostatnią niedzielę września⁹⁴.

Drugą parafią Opatrzności Bożej Kościoła Tarnowskiego, najprawdopodobniej najmłodszą w Polsce, jest parafia w Woli Mieleckiej (Dekanat Mielec Północ), erygowana 1 stycznia 2009 roku przez bpa Wiktora

⁹⁰ Tamże, s. 637-639.

⁹¹ *Jubileuszowy Rocznik Diecezji Sandomierskiej 2000*, Sandomierz 2001, s. 365-367.

⁹² *Informator Diecezji Siedleckiej 2008*, Siedlce 2008, s. 120.

⁹³ *Archidiecezja Szczecińsko-Kamieńska w roku trzydziestopięciolecia 1972-2007*, Szczecin 2007, s. 481.

⁹⁴ *Schematyzm Diecezji Tarnowskiej 2009/2010*, Tarnów 2010 s. 237.

Skworca. Powołanie jej poprzedziło wzniesienie tu i poświęcenie 31 sierpnia 2008 roku kaplicy Opatrzności Bożej, która do czasu wybudowania kościoła pełni rolę świątyni parafialnej. Odpust parafialny obchodzony jest 14 czerwca.

- W Diecezji Toruńskiej istnieją 2 parafie Opatrzności Bożej – w Toruniu-Rudku (Dekanat Toruń IV) i Wąpiersku (Dekanat Toruń IV).

Parafia w Toruniu-Rudku, erygowana była 20 lutego 1946 roku przez kardynała Augustyna Hlonda przy poewangelickim kościele Opatrzności Bożej, poświęconym 15 sierpnia 1945 roku przez ks. Józefa Batkowskiego. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 1. niedzielę września razem z dożynkami jako dziękczynienie Opatrzności Bożej za szczęśliwe zbiory z pól i działek⁹⁵.

Druga w Diecezji Toruńskiej parafia Opatrzności Bożej – w Wąpiersku (Dekanat Lidzbark Welski) – została reaktywowana przy kościele Opatrzności Bożej, wybudowanym w latach 1933-1935. Odpust parafialny obchodzony jest tu w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego⁹⁶.

- Archidiecezja Warmińska posiada parafię Opatrzności Bożej w Bartągu (Dekanat Olsztyn IV-Jaroty), założoną jeszcze w XIV w. pod patronatem Świętego Jana Ewangelisty, a od czasu zaistnienia tu (XVIII w.) Bractwa Opatrzności Bożej – również pw. Opatrzności Bożej. Biskup warmiński Ignacy Krasicki na główne święto Opatrzności Bożej, związane z odpustami dla członków Bractwa Opatrzności Bożej, wyznaczył 14. niedzielę po Zesłaniu Ducha Świętego. Wyrazem kultu Opatrzności Bożej w Bartągu i okolicach były pielgrzymki w tym dniu do bartąskiego kościoła. Bp Jan Obląk erygował 24 czerwca 1984 roku Sanktuarium Opatrzności Bożej w Bartągu. Obecnie odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej przypada na ostatnią niedzielę września.
- W Diecezji Warszawsko-Praskiej parafia Opatrzności Bożej istnieje w Warszawie-Wesoła (Dekanat Warszawa Rembertów), erygowana w 1950 przy kościele Opatrzności Bożej, budowanym w latach 1934-1939 i ukończony w latach 1945-1950. Odpust parafialny obchodzony jest tu w liturgiczne święto Opatrzności Bożej wyznaczone w 1999 roku przez kardynała Józefa Glempa, prymasa Polski, na 2 maja⁹⁷.

⁹⁵ *Diecezja Toruńska 2008*, Toruń 2008, s. 308-309.

⁹⁶ Od XV wieku w Wąpiersku istniała parafia z kościołem św. Michała Archanioła i św. Marii Magdaleny. Po pożarze doszczętnie niszczącym kościół w 1520 roku parafia wąpierska weszła w obręb parafii lidzbarskiej. Podjęte próby wskrzeszenia parafii podjęto w 1671 roku po wybudowaniu nowego kościoła, który w 1733 roku również został spalony. Odbudowany 1762 roku trwał do wojen napoleońskich. Od ok. 1820 roku przestała służyć jako świątynia katolicka. *Diecezja Toruńska 2008*, Toruń 2008, s. 213-214.

⁹⁷ *Informator Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa 1995, s. 59.

- W Archidiecezji Warszawskiej istnieją 2 parafie z patrocynium Opatrzności Bożej – w Warszawie-Rakowcu (Dekanat Warszawa-Ochota) i Warszawie-Wilanowie (Dekanat Wilanów).

Parafia Opatrzności Bożej na Rakowcu swoją historię rozpoczyna od punktu katechetycznego utworzonego w 1959 roku i tymczasowej kaplicy Opatrzności Bożej poświęconej w maju 1962 roku przez kardynała Stefana Wyszyńskiego, który równocześnie pozwolił na sprawowanie w niej liturgii. Kościół Opatrzności Bożej budowany był w latach 1976-1978 pod przewodnictwem proboszcza ks. Romualda Kołakowskiego, konsekrowany 8 grudnia 1979 roku przez kardynała Stefana Wyszyńskiego. Parafię Opatrzności Bożej erygował kardynał Wyszyński 1 września 1976 roku⁹⁸. Odpust parafialny przypada na święto liturgiczne Opatrzności Bożej 2 maja.

Z parafią Świętej Opatrzności Bożej (Dekanat Warszawa-Wilanów) w Archidiecezji Warszawskiej wiąże się ponad 2-wiekowy okres starań o wybudowanie Świątyni Opatrzności Bożej. Miała być ona szczególnym wyrazem czci i wdzięczności polskich wiernych pod adresem Bożej Opatrzności za opiekę. Potwierdzała to deklaracja podjęta 5 maja 1791 przez Sejm Czteroletni, głosząca ustanowienie święta Najwyższej Opatrzności, wyznaczonego na dzień 8 maja, i zobowiązanie do wybudowania świątyni Najwyższej Opatrzności jako wotum za uchwalenie *Ustawy Rządowej z 3 maja 1791 roku*. Król Stanisław August Poniatowski wskazał lokalizację świątyni w Warszawie i w pierwszą rocznicę uchwalenia *Konstytucji 3 Maja*, dnia 5 maja 1792 roku rozpoczął jej budowę, która wskutek trzeciego rozbioru Polski została zatrzymana⁹⁹. Po odzyskaniu w 1918 roku przez Polskę niepodległości, sejm ustawą z 17 marca 1921 roku zobowiązał się do wypełnienia wotum narodu polskiego, upoważniając episkopat do wybrania projektu i lokalizacji na Polach Mokotowskich, lecz wybuch drugiej wojny światowej uniemożliwił budowę świątyni. Dopiero w 1947 roku kardynał Augustyn Hlond podjął ponowną próbę wzniesienia świątyni, którą uniemożliwiła jego śmierć i szalejący reżim komunistyczny. By zadośćuczynić historycznym zobowiązaniom wobec Boga, w 1982 roku prymas Polski kardynał Józef Glemp na nowo rozpoczął starania o budowę, lecz dopiero Sejm III Rzeczypospolitej, przy wsparciu Episkopatu Polski i władz Warszawy, uchwałą z 23 października 1998 zadecydował o budowie na Polach Wilanowskich Świątyni Bożej Opatrzności jako symbolu wdzięczności za: odzyskanie wolności w 1989, 20 lat pontyfikatu papieża Jana Pawła II i 2000 lat chrześcijaństwa. Dzięki temu 2 maja 1999 na placu budowy ustawiony został krzyż, a 13 czerwca 1999 roku Ojciec Święty Jan

⁹⁸ G. Kalwarczyk, *Jubileuszowy Rocznik Archidiecezji Warszawskiej*, Warszawa 1998, s. 539-540.

⁹⁹ Zachowały się fundamenty na terenie Ogrodu Botanicznego w Warszawie i królewska kielnia.

Paweł II poświęcił kamień węgielny, który 2 maja 2002 został wmurowany przez kardynała Józefa Glempa w obecności legata papieskiego – kardynała Franciszka Macharskiego, Episkopatu Polski, prezydenta Rzeczypospolitej – Aleksandra Kwaśniewskiego i wiernych. Od 2006 roku świątynia pełni funkcję mauzoleum wybitnych postaci Kościoła w Polsce i osób z nim związanych, m.in. kaplica bł. Jerzego Popiełuszki, której centrum są relikwie Męczennika, przeniesione tu 6 czerwca 2010 roku w wielotysięcznej procesji jego czcicieli uczestniczących w uroczystościach beatyfikacyjnych na Placu Józefa Piłsudskiego w Warszawie. Oprócz symbolicznego grobu Papieża Jana Pawła II, istnieje krypta ks. Jana Twardowskiego, ks. Zdzisława Peszkowskiego, Ryszarda Kaczorowskiego, ostatniego Prezydenta Rządu Polskiego na Uchodźstwie, i Krzysztofa Skubiszewskiego, pierwszego ministra spraw zagranicznych III Rzeczypospolitej¹⁰⁰.

Szczególny kult Opatrzności Bożej w parafii Świętej Bożej Opatrzności (Dekanat Warszawa – Wilanów), erygowanej w 2005 roku przez kardynała Józefa Glempa przy tymczasowej kaplicy parafialnej, wyraża się w do rocznym odpuszczeniu przypadającym na święto Opatrzności Bożej 2 maja i czwartkowym nabożeństwie do Opatrzności Bożej przed wystawionym Najświętszym Sakramentem, polegającym na odmówieniu Litanii do Bożej Opatrzności, odczytaniu indywidualnych podziękowań, próśb i zawierzeń Bożej Opatrzności oraz modlitwy do Matki Bożej Opatrzności. Apogeum kultu Opatrzności Bożej przypada tu 2 maja, w święto Opatrzności Bożej.

W obrębie Archidiecezji Warszawskiej, w Górze Kalwarii na Mariankach, na terenie parafii Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny (Dekanat Czersk), znajduje się kościół rektoralny Opatrzności Bożej z 1674 roku, ufundowany przez bpa Stanisława Wierzbowskiego jako Wieczernik wchodzący w skład miejscowej kalwarii.

- Na obszarze Archidiecezji Wrocławskiej istnieje parafia Opatrzności Bożej we Wrocławiu-Nowym Dworze (Dekanat Wrocław-Zachód I), erygowana w 1983 roku przez ówczesnego abpa Henryka Gulbinowicza. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu w 2. niedzielę września¹⁰¹.
- W Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej kult Opatrzności Bożej w sposób szczególny rozwija się w Bondyrzu (Dekanat Józefów) i Zamościu (Dekanat Zamość).

Parafia Opatrzności Bożej w Bondyrzu została erygowana 30 września 1975 roku przez bpa lubelskiego Bolesława Pylaka. Fakt powołania parafii

¹⁰⁰ Józef Kardynał Glemp Prymas Polski, *Opatrzność Boża i jej świątynia w Polsce*, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 2007.

¹⁰¹ *Rocznik Archidiecezji Wrocławskiej*, Wrocław 2000, s. 465-466.

poprzedził okres historii ośrodka duszpasterskiego ulokowanego przy kościele Opatrzności Bożej, drewnianym, budowanym w latach 1948-1949 w stylu zakopiańskim z ofiar miejscowych wiernych, poświęconym 1 lipca 1951 roku przez bpa lubelskiego Piotra Kałwę. Zatem okres kultu Bożej Opatrzności rozpoczął się tu o blisko ćwierćwiecze przed powołaniem parafii. U szczytu nastawy ołtarza głównego umieszczony jest symbol Bożej Opatrzności. Odpust parafialny ku czci Opatrzności Bożej przypada tu na 8 maja¹⁰².

Parafia pod wezwaniem Świętej Bożej Opatrzności w Zamościu, jedna z najmłodszych pod tym wezwaniem w Polsce, została erygowana 6 marca 2005 roku przez bpa Jana Śrutwę, przy tymczasowej kaplicy na Osiedlu Karolówka; od 2006 roku buduje kościół parafialny. Odpust ku czci Opatrzności Bożej obchodzony jest tu 3 czerwca¹⁰³.

Kult Opatrzności Bożej w formie patrocinium świątyń i parafii bądź tylko parafii, jak w przypadku Kalisza, znajduje potwierdzenie w Diecezjach: Białostockiej (3 parafie), Białsko-Żywieckiej (4 parafie i kaplica w Kończycach Wielkich – Dekanat Strumień), Bydgoskiej (1 parafia i kaplica w parafii Najświętszego Serca Pana Jezusa w Solcu Kujawskim – Dekanat Bydgoszcz IV Wyżyny), Częstochowskiej (3 parafie), Drohiczyńskiej (1 parafia), Elbląskiej (1 parafia), Ełckiej (2 parafie), Gdańskiej (1 parafia), Gnieźnieńskiej (1 parafia), Kaliskiej (1 parafia i kaplica w Zdunach koło Krotoszyna), Katowickiej (3 parafie), Krakowskiej (1 parafia), Łomżyńskiej (1 parafia), Łódzkiej (1 parafia), Opolskiej (2 parafie), Pelplińskiej (1 parafia), Płockiej (1 parafia i kaplica w Oborach – Dekanat Dobrzyń nad Narwią), Poznańskiej (1 parafia), Radomskiej (1 parafia), Rzeszowskiej (2 parafie), Sandomierskiej (1 parafia), Siedleckiej (1 parafia), Szczecińsko-Kamińskiej (1 parafia), Tarnowskiej (2 parafie), Toruńskiej (2 parafie), Warmińskiej (1 parafia), Warszawsko-Praskiej (1 parafia), Warszawskiej (2 parafie i kościół rektoralny w Górze Kalwarii – Dekanat Czersk), Wrocławskiej (1 parafia), Zamojsko-Lubaczowskiej (2 parafie).

Parafie Opatrzności Bożej istnieją w 30 diecezjach polskich. Najdłuższą tradycję i najbardziej intensywny kult Opatrzności Bożej ma Diecezja Bielsko-Żywiecka, zaś w 12 diecezjach nie ma żadnej parafii pod tym wezwaniem.

Są w Polsce 2 sanktuaria diecezjalne Opatrzności Bożej – w Jastrzębiu Zdroju (Archidiecezja Katowicka) i Bartągu (Archidiecezja Warmińska). Ogólnopolski i narodowy charakter ma sanktuarium tworzone w Świątyni Opatrzności Bożej w Archidiecezji Warszawskiej.

Zróznicowany jest termin kultu Opatrzności Bożej związanego z odpustami w parafiach – w 6 parafiach obchodzony jest w 6. niedzielę po Zesłaniu Ducha

¹⁰² *Schematyzm Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej*, Zamość 2008, s. 60.

¹⁰³ Tamże, s. 103.

Świętego; w 5 – w Uroczystość Trójcy Przenajświętszej; w 5 – w dzień 1 lipca; w 3 – 2 maja; w 3 – w 1. niedzielę września; w 3 – w 3. niedzielę września; w 2 – w ostatnią niedzielę września; ponadto odnotowałam po 1 jednej parafii obchodzącej odpust: w srode po 4. niedzieli Wielkiego Postu; 8 maja; w 5. niedzielę po Wielkanocy; 3. czerwca; 12 czerwca; 14 czerwca; w przedostatnią niedzielę czerwca; w 3 miesiące po Wielkanocy; w ostatnią niedzielę sierpnia; w 2. niedzielę września; 12 września; w niedzielę po Świątce Podwyższenia Krzyża Świętego; w 1. niedzielę października; w niedzielę Chrystusa Króla. W jednym przypadku w parafii Opatrzności Bożej nie obchodzi się odpustu ku Jej czci; w Kaliszu odpust parafialny przypada w dzień patronalny kościoła parafialnego¹⁰⁴.

Spodziewam się, że opracowane parafie nie wyczerpują obecnej listy świątyń i parafii Opatrzności Bożej, że dojdą do niej również nowe parafie, które zechcą swoją wspólnotę zawierzyć Bogu, który nieustannie stwarza i otacza opieką.

Ikonografia

Z relacji człowieka do Boga ustawicznie opiekującego się nim wynika potrzeba ikonograficznego wyrażenia fenomenu Jego troskliwego czuwania. Jest nim otwarte Oko Boga wpisane w opromieniony trójkąt, przedstawiający Go jako Trójcę Świętą. Takie wyobrażenie plastyczne Bożej Opatrzności przedstawiane jest w świątyniach, najczęściej w prezbiterium – często na sklepieniu, w przestrzeni ołtarza – najczęściej na nastawie lub mensie, tabernakulum bądź nad wejściem do świątyni.

Przykładem wystąpienia ikonograficznego wyobrażenia w postaci Oka Opatrzności Bożej nad prezbiterium jest: kościół Świętej Zofii w Sławoszowie (Dekanat Czermin, Diecezja Kaliska) – drewniany sufit ozdobiony rzeźbami umieszczonymi w kasetonach, w prezbiterium nad ołtarzem głównym ma rzeźbę – Oka Opatrzności Bożej. W kościele parafialnym Świętej Katarzyny Aleksandryjskiej w Stężycy (Dekanat Stężycza w Diecezji Pelplińskiej), w centralnej części prezbiterium znajduje się malowidło Oko Opatrzności Bożej. W Stoczku Klasztornym (Dekanat Lidzbark Warmiński, Diecezja warmińska) w kaplicy Krzyża Świętego w Sanktuarium Matki Bożej Królowej Pokoju na nastawie barokowego ołtarza z 1677 roku umieszczone jest Oko Opatrzności Bożej. W Oborach w kościele Matki Bożej Bolesnej (Dekanat Dobrzyń nad Narwią, Diecezja Płocka), w kaplicy Opatrzności Bożej z 1740 roku dwukrotnie wystąpiło plastyczne wyobrażenie Opatrzności Bożej w postaci Oka Opatrzności Bożej na ołtarzu: w środkowej części nastawy i na antependium mensy ołtarzowej. W Bondyrzu (Dekanat Józefów, Diecezja Zamojsko-Lubaczowska) kościół Opatrzności Bożej posiada ikonograficzny symbol Opatrzności Bożej u szczytu

¹⁰⁴ Kościół parafialny posiada wezwanie Najświętszej Maryi Panny – Matki Kościoła. Odpust parafialny obchodzony jest w poniedziałek po Uroczystości Zesłania Ducha Świętego.

nastawy ołtarza głównego¹⁰⁵. W Iławie w kościele Przemienienia Pańskiego (Dekanat Iława Wschód, Diecezja Elbląska) w rokokowym ołtarzu głównym z 1741 roku, w obramowaniu obrazu ołtarzowego *Modlitwa Chrystusa w Ogrójcu* z 1786 roku, wkomponowane jest Oko Opatrzności Bożej w glorii, wpisane w trójkąt. W Gnieźnie w kościele parafialnym Świętego Michała Archanioła (Dekanat Gniezno II) drewniane tabernakulum podbite blachą z drugiej połowy XIX wieku ma drzwi ozdobione w górnej części symbolem Opatrzności Bożej (oko wpisane w trójkąt)¹⁰⁶. Na terenie Archidiecezji Poznańskiej są przynajmniej dwa przypadki występowania ikonograficznego przedstawienia Opatrzności Bożej w postaci Oka Opatrzności – w kościele parafialnym Opatrzności Bożej w Poznaniu-Piątkowie (Dekanat Poznań-Piątkowo) na ścianie prezbiterium centralnie umieszczone jest Oko Opatrzności wpisane w trójkąt z odchodzącymi od niego trzema snopami promieni oraz w kościele Świętego Andrzeja Apostoła w Komornikach (Dekanat Luboń) sklepienie nad prezbiterium posiada fresk – Oko Opatrzności Bożej w złotej poświacie i opromienione. W Kończycach Wielkich (Dekanat Strumień w Diecezji Bielsko-Żywieckiej), w oknach prezbiterium kaplicy Opatrzności Bożej od 1938 roku znajduje się kolorowy witraż ze szkła organicznego, wyobrażający tajemnicę Opatrzności Bożej.

Oprócz prezbiterium symbolika Opatrzności Bożej stosowana jest również na innych przestrzeniach świątyni. W Byszewie (Dekanat Koronowo, Diecezja Pelplińska), w kościele parafii Świętej Trójcy z początku XVII wieku, na sklepieniu nawy znajdują się drewniane medaliony z Okiem Opatrzności Bożej. W Bukowcu (dekanat Grodzisk Wielkopolski, Diecezja Poznańska) w drewnianym, XVI-wiecznym kościele św. Marcina Biskupa strop nad chórem ozdobiony jest symbolem Opatrzności Bożej – Oko Opatrzności Bożej¹⁰⁷. W Inowrocławiu-Mątwach (Dekanat Inowrocław I, Diecezja Gnieźnieńska) w kościele Opatrzności Bożej w 1951 roku położona została polichromia, m.in. przedstawiająca sceny świadczące o opiece Opatrzności Bożej nad dziejami narodu polskiego i chrześcijaństwa od chrztu w 966 roku;

Oprócz ściśle sakralnej przestrzeni ikonograficzne wyobrażenie Opatrzności Bożej występuje również na obiektach służących Kościołowi, np. na budynkach parafialnych w Poznaniu – w parafii Matki Bożej Nieustającej Pomocy i Świętej Marii Magdaleny (Dekanat Poznań – Stare Miasto), w Stęszewie w parafii Świętej Trójcy (Dekanat Stęszew), w Tarnowie Podgórnym w parafii Wszystkich Świętych (Dekanat Przeźmierowo) są dwa symbole – na jednej z facjat

¹⁰⁵ Schematyzm Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej, Zamość 2008, s. 60.

¹⁰⁶ Dzieło pracowni złotniczej Starka z Poznania, w 1886 roku ufundował ówczesny proboszcz Jan Nepomucen Łukowski.

¹⁰⁷ D. Łebkowska, *Bukowiec – kościół pod wezwaniem świętego Marcina*, [w:] *Wybrane zabytki sakralne drewniane na Ziemi Nowotomysko-Grodziskiej jako dziedzictwo kulturowe oraz źródło do edukacji regionalnej*, Kalisz 2007 (mps, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza; Wydział Pedagogiczno-Artystyczny w Kaliszu).

jest konwencjonalne przedstawienie symbolu, na drugim zaś krzyż z Okiem Opatrzności Bożej w miejscu zwykle przeznaczonym dla Pasyjki.

Istnieją też budynki o przeznaczeniu świeckim oznakowane symbolem Opatrzności Bożej, np. na fasadzie dwóch budynków na terenie poznańskiej parafii Matki Bożej Bolesnej (Dekanat Poznań-Łazarz), kamienica na terenie parafii Świętego Jakuba Większego Apostoła (Dekanat Poznań-Głuszyna), na terenie parafii Świętych Apostołów Piotra i Pawła w Kostrzynie (Dekanat Kostrzyn) na dwóch kamienicach w rynku na fasadach umieszczone jest Oko Opatrzności Bożej.

Ikonograficzna ekspresja czci okazywanej Bogu w jego trosce o świat ujawnia się głównie w architekturze wnętrz świątynnych, ale się do nich nie ogranicza. Wychodzi do obiektów przykościelnych, a nawet do przestrzeni całkowicie świeckiej.

Zakończenie

Powszechne jest przekonanie o opatrnościowej, tj. opiekuńczej, uprzedzającej, zabiegającej o dobro człowieka, obecności Boga. Przeprowadzona wyżej analiza wypowiedzi biblijnych, jak patrystycznych i teologicznych znalazła odzwierciedlenie w różnorodnych formach kultu Boga w tajemnicy Jego Opatrzności – modlitwie, praktyce pielgrzymowania do sanktuariów Opatrzności Bożej, w ludzkich inicjatywach wyrażających się organizowaniem wspólnego działania, opiekuńczym charyzmacie bractw i zgromadzeń zakonnych, patrociniach świątyń i patronacie parafii oraz w ikonografii, zastosowanej zarówno w obiektach sakralnych jak świeckich, będącej ekspresją wdzięczności i zawierzenia. Można sądzić, że powszechne uznanie Bożej Opatrzności jest tożsame z wyznaniem wiary w Boga – Stwórcy i Pana, od którego wszystko zależy.

Literatura:

- Bartnik C. S., *Dogmatyka katolicka*, Lublin 2009, t. I, s. 145-166;
- *Boża Opatrzność i zaufanie Bogu*, Zeszyty Formacji Duchowej 6(2001) z. 17;
- Gałaj A., *Zagadnienie Opatrzności Bożej w opracowaniu Św. Tomasza z Akwinu*, „Studia Teologiczne” 16(1998) z. 289-306;
- Glemp J., *Opatrzność Boża i jej świątynia w Polsce*, Warszawa 2007;
- Glemp J., *Opatrzność pod Krzyżem Chrystusa i naszym*, Warszawa 2003;
- Granat W., *Dogmatyka katolicka*, t. I. *Bóg jeden w Trójcy Osób*, Lublin 1962, s. 273-293;
- Szczurek J. D., *Opatrzność Boża w nauczaniu Soboru watykańskiego II*, „Analecta Cracoviensia” 38-39(2006-2007) 333-352;
- Szczurek J. D., *Trójjedyny. Traktat o Bogu w Trójcy Świętej jedynym*, Kraków 1999, s. 298-338;

-
- Św. Jan Damasceński, *Wykład wiary prawdziwej*, Instytut Wydawniczy „PAX”, Warszawa 1999, s. 120-124;
 - Kowecki J., *Konstytucja 3 Maja 1791 r. Statut Zgromadzenia Przyjaciół Konstytucji*, Warszawa 1991;
 - Sinka T., *Nowenna do Opatrzności Bożej*, Kraków 2006.